

Slikovnica kao alat za poučavanje djece socio-emocionalnim vještinama

Turibaka, Ivana

Undergraduate thesis / Završni rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:147:777339>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-10-01**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education - Digital repository](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ

Ivana Turibaka

SLIKOVNICA KAO ALAT ZA POUČAVANJE DJECE SOCIO-EMOCIONALNIM
VJEŠTINAMA

Završni rad

Zagreb, rujan, 2022.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ

Ivana Turibaka

SLIKOVNICA KAO ALAT ZA POUČAVANJE DJECE SOCIO-EMOCIONALNIM
VJEŠTINAMA

Završni rad

Mentor rada:

prof. dr. art. Antonija Balić Šimrak

Zagreb, rujan, 2022.

SADRŽAJ

UVOD	1
SLIKOVNICA.....	3
<i>DEFINIRANJE SLIKOVNICE</i>	3
<i>MODERNE SLIKOVNICE</i>	3
<i>ULOGA SLIKOVNICE U ODGOJU</i>	4
SOCIO-EMOCIONALNE VJEŠTINE	6
<i>SOCIO-EMOCIONALNE VJEŠTINE DJECE RANE I PREDŠKOLSKE DOBI</i>	6
<i>CASEL MODEL</i>	7
<i>VAŽNOST RAZVOJA SOCIO-EMOCIONALNIH VJEŠTINA ZA CJELOKUPNI RAZVOJ</i>	8
SLIKOVNICA KAO ALAT ZA RAZVIJANJE SOCIJALNIH VJEŠTINA	10
<i>UČENJE SOCIJALNIH VJEŠTINA KROZ KNJIŽEVNOST</i>	10
<i>PRIMJERI SLIKOVNICA KOJE SE BAVE SOCIO-EMOCIONALNIM VJEŠTINAMA</i>	11
<i>SLIKOVNICA U PREVENTIVNIM PROGRAMIMA ZA RAZVOJ SOCIO-EMOCIONALNIH VJEŠTINA</i>	15
ZAKLJUČAK	20
LITERATURA	21
Izjava o izvornosti završnog rada	24

SAŽETAK

Temeljni cilj rada je prikazati moguće koristi slikovnice kao medija za poučavanje djece predškolske dobi socio-emocionalnim vještinama. Socio-emocionalne vještine kreću se razvijati od najranije dobi te ih se može naučiti i uvježbati što nam daje prostor da s time krenemo već u predškolskom kontekstu. Uvidom u teorijske i istraživačke radove različitih autora razmatrana je važnost socio-emocionalnih vještina za dobrobit djece i njihov cjelokupan razvoj. Prikazane su definicije i uloge slikovnice u odnosu na odgoj i promicanje pozitivnog razvoja djece. Razvoj slikovnice ne može ostati neprimijećen u smislu sve većeg broja autora i različitih novih žanrova. U odnosu na to raste i broj slikovnica koje se bave upravo svladavanjem svakodnevnih izazova i stavljaju dijete u središnju ulogu. Izdvojen je tek manji broj slikovnica (u odnosu na postojeći broj) koje se bave socio-emocionalnom kompetentnošću djeteta. Navedene su slikovnice sa svrhom osvještavanja sve većeg, šireg i raznovrsnog sadržaja, a unutar socio-emocionalnog područja. Praktičari koji se bave poučavanjem socio-emocionalnih vještina prepoznali su ulogu dječje književnosti pa tako i slikovnice kao medija koji djeci blizak, zanimljiv, koji ih aktivira i omogućava im uživljavanje u različite uloge te pruža model za prosocijalno ponašanje. Kroz tri preventivna programa (Trening socijalnih vještina, RESCUR i PATHS-RASTEM) sagledano je na koji se način slikovnica koristi pri poučavanju djece ovim važnim vještinama. Ono što se pokazuje je to da pravilnim odabirom slikovnice (u skladu s potrebama i interesima djece te aktualnim problemima) ona može aktivirati djecu na promišljanje, uživljavanje i diskutiranje o socijalnim vještinama te tako facilitirati razvoj njihove socio-emocionalne kompetentnosti.

predškolski odgoj slikovnica socio-emocionalne vještine

SUMMARY

PICTURE BOOKS AS A TOOL TO TEACH CHILDREN SOCIO-EMOTIONAL SKILLS

The main aim of this paper is to present possible benefits of picture books as a tool to teach preschool children socio-emotional skills. Socio-emotional skills begin to develop from a very early age, they can be learned and practiced. Picture books give us a tool to start this development already in a preschool setting. By examining theoretical and research papers from various authors we consider the relevance of socio-emotional skills for the wellbeing of children and their overall development. This paper shows definitions and roles of picture books in relation to upbringing and promoting positive development. It also brings to light the evolution of picture books and its recent divergence to multiple genres and styles by more and more authors. This has brought a greater number of picture books that deal with overcoming everyday challenges and also by putting the child in the center of the story it makes it easier for the child to grasp the matter. We show a sample of picture books that deal with child socio-emotional competence. The picture books are mentioned with the aim to show a growing number and variety of content in the field of socio-emotional development. Practitioners who teach socio-emotional skills to children have recognized the role of children's literature and picture books as a tool that is familiar and interesting to children, it activates them, gives them a chance to „put on shoes“ from different characters and provides them with a model for pro-social behavior. By showing three prevention programs (Social skills training, RESCUR and PATHS) we have considered ways to use picture books in teaching these important skills to children. It has been shown that if we choose the correct picture book (considering the needs and interests of our group of children and their current problem) it can prompt children to think, try out and discuss social skills and by that facilitate the development of their socio-emotional competence.

preschool education

picture book

socio-emotional skills

UVOD

U Nacionalnom kurikulumu za rani i predškolski odgoj i obrazovanje (NN 05/15) kao i Europskom kurikulumu otpornosti za djecu predškolske i osnovnoškolske dobi (Cefai, 2015; U daljnjem tekstu; RESCUR) prepoznata je važnost poučavanja djece socijalnim i životnim vještinama. S obzirom na promijene u modernom društvu i suvremene izazove koje donose, djeca se danas sve češće nalaze pred različitim oblicima rizika (recesijom, nezaposlenošću, terorizmom i imigracijom) te je u skladu s time nužno i opremiti ih vještinama koji će ih osnažiti za suočavanje s tim i ostalim mogućim socijalnim izazovima. Jedan dio toga mogu biti upravo socijalno-emocionalne vještine. Matsouka i Tersi (2020) navode kako su znanstvena istraživanja povezana s razvojem socijalnih vještina kod djece postala vrlo značajna od 1980-tih a najviše zbog sve veće prepoznatosti uloge socijalnog razvoja djece za njihovu cjelokupnu dobrobit (Merrell i Gimpel, 2014; prema: Matsouka i Tersi, 2020). Još jedan razlog za rastuću popularnost bavljenja razvojem socijalnih vještina kod djece je taj da retrospektivna istraživanja konzistentno pokazuju visoku povezanost između djetetove socijalne kompetencije i socijalnog, akademskog i emocionalnog funkcioniranja (Michelson i sur., 2013; McIntrye i Wildenger, 2012; prema: Matsouka i Tersi, 2020). Specifičnije, socijalne vještine predškolaca povezane su sa spremnošću za školu i prilagodbom (Denham, 2006; Rimm-Kaufman i sur., 2000; prema: Matsouka i Tersi, 2020), akademskim uspjehom (McWayne i sur., 2012; Oades-Sese i sur., 2011; prema: Matsouka i Tersi, 2020) i s vršnjačkim prihvaćanjem (Indsey, 2002; prema: Matsouka i Tersi, 2020). Batalha, Ferreira i Reis-Jorge (2021) navode da je razvoj socijalnih i emocionalnih vještina u ranoj dobi ključan za dugoročni školski i životni uspjeh.

Socio-emocionalno učenje usmjereno je na pomaganje djeci da steknu znanja o osjećajima i o stvaranju odnosa (Marion, 2011; prema: DeMeulenaere, 2015). Radi se o procesu pri kojem djeca prepoznaju i prihvaćaju osjećaje drugih, razvijaju empatiju, donose dobre odluke, ostvaruju prijateljstva, učinkovito se nose s izazovima i problemskim situacijama. Djeca sa socio-emocionalnim teškoćama mogu imati problema u ostvarivanju odnosa s odraslima i drugom djecom, mogu razviti internalizirane probleme u ponašanju ili pak koristiti agresivno ponašanje kako bi zadovoljili svoje potrebe (Campos, Mumme, i Saarni, 1998; prema: DeMeulenaere, 2015). Prema sistematičnoj analizi socijalnog i emocionalnog učenja u predškolskom odgoju (Blewitt i sur., 2020; prema: Myin., Oo i San,

2021), programi koji su se temeljili na kurikularnom socio-emocionalnom učenju imaju pozitivan utjecaj na razvojne ishode djece. Djeci treba razina socio-emocionalnog razvoja koja im omogućava reguliranje njihovih ponašanja i emocija (Aquaino i sur., 2019; prema: Myin., Oo i San, 2021). Socio-emocionalni razvoj u ranom djetinjstvu pomaže djeci u utvrđivanju njihove osobnosti i karakteristika ličnosti (Zakaria i sur., 2021; prema: Myin., Oo i San, 2021).

Nikolajeva (2013) primjećuje da je slikovnica i dalje zanemarena u istraživanjima dječjeg emocionalnog razvoja. Ovo se donekle mijenja novim saznanjima kognitivne psihologije koja znanstvenicima dječje književnosti a posebice slikovnice daje novi pogled na tekst slikovnice, a koji može poticati emocionalnu pismenost. Reprerentacija emocija u slikovnicama omogućava komunikaciju kada je jednostavni verbalni opis nedovoljan. Troš-Lanča smatra slikovnicu pogodnom za učenje socijalnih vještina jer se djeca lako mogu uživjeti u likove iz njihova sadržaja te im oni spontano postaju pozitivni modeli ponašanja. Posebna prednost knjiga je ta da omogućavaju čitatelju/promatraču da pristupi unutarnjim mislima, namjerama, razlozima i osjećajima koji su uključeni uz ponašanje. Nadalje, kako su napomenuli Lamme, Krogh i Yachetz (1992; prema: Cartledge i Kiarie, 2001), književnost može djeci pomoći da uvide stvari iz tuđe perspektive, da razviju empatiju ne samo za likove iz knjiga već i za druge ljude u stvarnom životu. Razvijena empatija i suosjećanje će vjerojatno biti izraženi kroz prosocijalno ponašanje u svakodnevnim situacijama. Druga prednost je ta da djeca, kao i odrasli, vole priče te to može biti upotrijebljeno za dobivanje njihove pažnje i aktivno uključivanje u raspravu i zaključivanje povezano sa socijalnim ponašanjem.

Odgovitelji u ranom djetinjstvu imaju snažan utjecaj na usmjeravanje socio-emocionalnog razvoja djeteta, a vode ga u pozitivnom smjeru stvarajući sigurnu i podržavajuću okolinu, fokusirajući se na osjećaje djeteta, pomažući djetetu razviti jezik i raspravljajući o temama razvoja socio-emocionalnih vještina (DeMeulenaere, 2015). U tom smislu ovaj rad propitkuje slikovnicu kao alat koji bi stručnjacima mogao pomoći pri facilitiranju razvoja socio-emocionalnih vještina. Cilj rada je razmotriti potencijale slikovnice ne samo kao sredstva za poučavanje čitalačkim vještinama već i za usvajanje socio-emocionalnih vještina. Definirat će se slikovnica te koncept socio-emocionalnih vještina, predstaviti slikovnice koje se bave ovom tematikom i kroz tri preventivna programa razmotriti kako koristiti slikovnicu pri poučavanju socio-emocionalnim vještinama.

SLIKOVNICA

DEFINIRANJE SLIKOVNICE

Hameršak i Zima (2015) kao središnji moment u definiranju slikovnice kao oblika izdvajaju međudjelovanje likovne i verbalne dimenzije. Na ovaj način razlikuju slikovnicu i ilustriranu knjigu. Tekst u ilustriranoj knjizi je sam po sebi razumljiv dok je u slikovnici neodvojiv od slike. Prosječno, slikovnica je dugačka 32 stranice i sadrži ilustracije na svakoj stranici ili listu. Slikovnice su privlačne čitateljima svih dobi i iako su kraće od romana mnoge su visoko sofisticirane (Bintz, i Ciecierski, 2015; prema: Bintz, Ciecierski, Moore i Nageldinger, 2017).

Vrlo rano je prepoznat potencijal knjige, pa tako i slikovnice da djeluju kao sredstvo poticanja razvoja djeteta. Ovakvo shvaćanje seže još od Betrucha (kraj 18. stoljeća). Povijesno, slikovnice su imale ulogu poučavanja, moralnog, duhovnog te vjerskog odgoja djece (Martinović i Sričević, 2011) i učenja djece čitanju (Bintz i sur., 2017). Moderno shvaćanje slikovnice i dalje vidi njezinu odgojnu ulogu no kao što ćemo vidjeti dalje u tekstu, sagledava je u širem kontekstu.

MODERNE SLIKOVNICE

Čačko (2000) navodi da moderne slikovnice zahtijevaju interakciju onoga koji čita s onim kome čita tako da se oboje aktiviraju, razvijaju dijalog o temama koje knjiga sadržava i koje izaziva. Autor za moderne slikovnice smatra da pridaju veću važnost spoznajnoj funkciji od estetske jer se umjetnik podređuje utilitarističkom cilju slikovnice u smislu animiranja čitatelja slikama. Halačev (2000) ističe da nije uloga odraslih da djetetu samo daju slikovnice već da ih uvedu u njihov svijet i izjednače s igračkama. Osim uloge slikovnice da potakne razvoj čitanja autorica smatra da ako čitanje učinimo ugodnom aktivnosti ta aktivnost može pomoći djeci da upoznaju sama sebe kroz druge ili drukčije ljude i njihove živote. Pri tome valja imati na umu da se odabir slikovnice uskladi s interesima djeteta, njegovim potrebama i iskustvom. Uloga je odraslog nuditi različite slikovnice između kojih dijete može odabrati.

Moderno vrijeme i profesionalni svijet slikovnica obilježavaju novi i uzbudljivi žanrovi (Bintz i sur., 2017). Ovi žanrovi uključuju **post modernu slikovnicu** koja naglašava čimbenike dizajna poput strateškog postavljanja teksta, različitih veličina fontova i dimenzionalnost ilustracija te netradicionalno strukturu zapleta. **Hibridne slikovnice** integriraju stih i prozu, različite izvore informacija, mješavine stilova i višebrojne funkcije. Nadalje, noviji žanr koji se pojavljuje, a koji je najviše zanimljiv u kontekstu razvoja socijalnih vještina djeteta, jesu **problemske slikovnice**. Problemske slikovnice bave se svakodnevnim životom te njegovim problemima, problemima socijalnih odnosa s djetetom u središnjoj ulozi. One omogućavaju djeci i roditeljima prepoznavanje, a onda i rješavanje izazovnih situacija svakodnevnog života (Čičko, 2000). Ovi žanrovi nude čitateljima nove načine stvaranja smisla. Također služe kao poziv odgojiteljima i čitateljima da razmotre nove perspektive i nove potencijale korištenja ovih tipova slikovnica kao i brojnih drugih.

ULOGA SLIKOVNICE U ODGOJU

Slikovnice mogu pomoći djeci da bolje razumiju svijet oko sebe (Murphy, 2009; prema: Bintz i sur., 2017) i da se povežu sa sadržajem na značajan način (Taliaferro, 2009; Villano, 2005; prema: Bintz i sur., 2017). Slikovnice se mogu koristiti za zadobivanje pažnje učenika (Routman, 2000; prema: Bintz i sur., 2017), a mogu poslužiti i kao uvod u temu (Keene i Zimmerman, 1997; prema: Bintz i sur., 2017).

Čačko (2000) navodi pet funkcija slikovnice. Ove funkcije su u relaciji s potrebama u odgoju i s dobi čitatelja.

Informacijsko-odgojna funkcija. Slikovnica pomaže djetetu doći do odgovora na pitanja koja si je postavljalo ili osvijestiti ona pitanja za koja nije niti znalo da ima. Na ovaj način dijete počinje shvaćati knjigu kao izvor znanja. Osim toga pomoću slikovnice razvija kognitivne procese analize, sinteze, usporedbe, uopćavanja i apstrakcije.

Spoznajna funkcija. Pomoću slikovnice dijete testira svoje spoznaje i znanja o stvarima, odnosima i pojavama te provjerava svoje iskustvo i stavove.

Iskustvena funkcija. Iskustva koja dijete nije u mogućnosti doživjeti u svakodnevnom životu ono može doživjeti putem slikovnice.

Estetska funkcija. Odabirom slikovnica potiče se razvoj djetetova osjećaja za ljepotu.

Zabavna funkcija. Djeci vrlo važna, a time i bitna za razvoj odnosa prema knjizi kao predmetu igre i učenja kroz igru. Batarelo Kokić (2015) prepoznaje stalne promijene u dječjem svijetu slikovnica, no i njihovu konstantnu ulogu u odgoju. Autorica smatra da je temelj razvoja čitalačke pismenosti uživanje djece u slikovnicama neovisno o tome na koji način se „čitaju“.

Navedene funkcije slikovnice u odgoju govore nam o njezinoj velikoj vrijednosti i širokoj primjenjivosti. Ako djeci slikovnicu i čitanje uspijemo približiti onda će nam to stvoriti temelje za odgojne postupke kojima možemo utjecati na njihov cjelokupni razvoj.

SOCIO-EMOCIONALNE VJEŠTINE

SOCIO-EMOCIONALNE VJEŠTINE DJECE RANE I PREDŠKOLSKE DOBI

Socijalne vještine su ponašanja koja se uče, odnosno sposobnosti koje se mogu uvježbati. Uče se od najranijeg djetinjstva, učenje kreće u obitelji, odvija se spontano, imitacijom, metodom pokušaja i pogrešaka. Kroz interakciju s ostalim grupama (vršnjaci, škola, radne skupine i drugo) i širim socijalnim okruženjem ove vještine se osnažuju ili mijenjaju (Aduković i Pednik, 1994; prema: Ferić i Kranželić Tavra, 2003). Vršnjaci igraju veliku ulogu u razvoju djeteta puno prije nego što dijete krene u osnovnu školu (Hartup, 1983; Mize, Ladd i Prince, 1985; prema: Mize i Ladd, 1990), a razlika u socijalnoj kompetenciji i vršnjačkoj pripadnosti stabilna je u ranim osnovnoškolskim godinama (Ladd i Prince, 1987; Wladrop i Halverso, 1975; prema: Mize i Ladd, 1990). Kao rezultat toga, rano odbijanje vršnjaka djeci može biti teško za prevladati i dugoročno može interferirati s njihovom sposobnosti da razviju važne socijalne vještine. Do srednjih godina osnovne škole sile poput pristranosti ugleda i tendencije djece da formiraju grupe (Ladd, 1983; prema: Mize i Ladd, 1990) čini se pojačano otežavaju marginaliziranim članovima grupe da sudjeluju i budu prihvaćeni od vršnjaka, čak i ako uspiju naučiti prikladne socijalne vještine (Bierman i Furman, 1984; prema: Mize i Ladd, 1990). Ovakva ograničenja nisu primjetna u vršnjačkim grupama predškolaca, trud da se promijeni grupni status djeteta je uspješniji kod mlađe, nego kod starije djece. Iz navedenog možemo zaključiti da ranijim utjecanjem na razvoj socijalnih vještina možemo djeci dati veće šanse da budu prihvaćeni od strane vršnjaka, da se uspješnije snalaze u ostvarivanju kvalitetnih odnosa već u vrtićkoj dobi. Stečena znanja i pozitivna iskustva pružit će im i veće šanse da u kasnijoj dobi ostvaruju kvalitetne odnose.

Predškolci redovito iskazuju ometajuća ponašanja u vrtićkoj okolini jer do tada još nisu razvili socijalne vještine potrebne za prosocijalno ponašanje u interakciji s drugima. Ometajuća ponašanja tijekom dnevnih rutina mogu voditi do sukoba s vršnjacima i odgojiteljima (Larose, 2020). Nedostatak socijalnih vještina samokontrole i vještina potrebnih za komuniciranje svojih potreba i negativnih emocija u vrtiću vidljiv je jer djeca moraju ulaziti u interakcije s brojnim vršnjacima i odgajateljima tijekom mnogo sati svaki dan. Predškolski programi koji provode treninge socijalnih vještina s višim intenzitetom, definiranim kurikulumom i angažiranim roditeljima mogu pomoći smanjiti ponašajne

probleme i ojačati socijalne vještine koje će dugoročno pridonijeti dobrobiti pojedinca i društva (Gulen i Pinar, 2010).

S obzirom na to da se socijalne vještine uče, vježbaju i usavršavaju, možemo pretpostaviti da je bolje krenuti s tim učenjem što ranije. Dalje ide pretpostavaka ako djeca ranije usvoje socijalne vještine, bit će uspješnija u svojim interakcijama i u svojim postignućima te će im to biti poticaj da dalje koriste ove vještine. Što ih više koriste to će biti uspješniji u istome. Sve navedeno ide u prilog tome da s poučavanjem socijalnih vještina krene u predškolskom razdoblju.

CASEL MODEL

Udruženje za akademsko, socijalno i emocionalno učenje (2013; U daljnjem tekstu: CASEL) navodi da socijalno i emocionalno učenje uključuje procese razvoja socijalnih i emocionalnih kompetencija kod djece. Ovakvi programi temelje se na razumijevanju da se najbolje učenje događa u kontekstu podržavajućih odnosa koji to učenje čine zanimljivim, izazovnim i značajnim. Socijalne i emocionalne vještine ključne su da bi dijete postalo dobar učenik, građanin i radnik te da bi se umanjilo rizik za nastankom problema u ponašanju, npr. zlouporaba droga, međuvršnjačko nasilje i slično. Za ovo je potrebna i suradnja različitih dionika u vrtiću, obitelji i zajednici (Bond i Hauf, 2004; Catalano, Hawkins i Smith, 2004; Nation i sur., 2003; Nind i Weare, 2011; prema: CASEL, 2013). Učinkoviti programi za razvoj socio-emocionalnih vještina započinju u predškolskom razdoblju i kontinuirano traju do kraja srednjoškolskog obrazovanja. CASEL (2013) je odredilo pet međuovisnih skupova kognitivnih, afektivnih i ponašajnih kompetencija. Pet klastera kompetencija definirali su na sljedeći način:

Samosvijest: sposobnost da prepozna svoje osjećaje i misli te njihov utjecaj na ponašanje. Ovo uključuje točnu procjenu svojih snaga i granica te utemeljeni osjećaj samopouzdanja i optimizma.

Samokontrola: sposobnost učinkovitog reguliranja svojih osjećaja, misli i ponašanja u različitim situacijama. Ovo uključuje upravljanje stresom, kontrolu impulsa, samomotivaciju, postavljanje ciljeva i rad na ostvarivanju osobnih i akademskih ciljeva.

Socijalna svijest: sposobnost razumijevanja tuđe perspektive i empatiziranja s drugim ljudima iz različitih pozadina i kultura, razumijevanje društvenih i etičkih normi ponašanja te prepoznavanje obitelji, škole i zajednice kao resursa i podrške.

Socijalne vještine: sposobnost ostvariti i zadržati zdrave i vrijedne odnose s različitim pojedincima i grupama. Ovo uključuje jasnu komunikaciju, aktivno slušanje, suradnju, otpor društvenom pritisku, konstruktivno rješavanje sukoba, davanje i traženje pomoći kada je potrebno.

Odgovorno donošenje odluka: sposobnost konstruktivnih i poštenih izbora osobnog ponašanja i socijalnih interakcija temeljenih na brizi o etičkim standardima, sigurnosti, društvenim normama, realnoj procjeni posljedica različitih postupaka te svojoj i tuđoj dobrobiti.

VAŽNOST RAZVOJA SOCIO-EMOCIONALNIH VJEŠTINA ZA CJELOKUPNI RAZVOJ

Ako djeca imaju socijalne i emocionalne kompetencije potrebne da pomažu drugima, čekaju na red, dijele svoje stvari, te sposobnosti da inhibiraju fizički agresivno ponašanje kada se uzrujaju, veća je vjerojatnost da će imati pozitivne odnose s drugom djecom u razredu i sa svojim učiteljicama (Coolahan i sur., 2000; prema: Mihić i sur., 2016). Nadalje, ti pozitivni odnosi motivirat će ih na daljnju regulaciju emocija što će im omogućiti da ostanu smireni i da nauče učinkovite strategije rješavanja problema, uključujući sposobnosti da prepoznaju izvor problema, razmotre različita moguća rješenja, evaluiraju moguće ishode i odaberu rješenje koje će maksimizirati pozitivne posljedice (Crick i Dodge, 1994; prema: Mihić i sur., 2016). Kada djeci nedostaju ove osnovne socijalne vještine, veća je vjerojatnost da će ispoljavati eksternalizirane probleme, poput agresivnog i opozicijskog ponašanja, internalizirane probleme, poput anksioznosti i depresije (Fine i sur., 2003, Shultz i sur., 2001; prema: Mihić i sur., 2016).

Cartledge i Kiarie (2001) objašnjavaju da se često događa da djeca koja nemaju razvijene socijalne vještine upadaju u začarani krug (pogrešne interpretacije situacija - neprimjereno ponašanje - socijalna nekompetentnost - loši akademski ishodi - loši ishodi u odrasloj dobi). Ovo se osobito odnosi na djecu s teškoćama u razvoju.

Iz navedenog su jasne prednosti poučavanju djece socio-emocionalnim vještinama s obzirom na utjecaj koji imaju na njihovu dobrobit, a time i na dobrobit društva. Istraživanja konzistentno pokazuju da odgajajući pojedince koji su sposobni regulirati svoje osjećaje i ponašanje, koji su empatični i suradljivi, koji vješto rješavaju probleme, idemo i prema odgajanju akademski uspješnijih, produktivnijih i sretnijih pojedinaca, a time i društva u cjelini. S time na umu dalje će se razmatrati kako možemo iskoristiti potencijale slikovnice u tu svrhu.

SLIKOVNICA KAO ALAT ZA RAZVIJANJE SOCIJALNIH VJEŠTINA

UČENJE SOCIJALNIH VJEŠTINA KROZ KNJIŽEVNOST

Cartledge i Kiarie (2001) predlažu način poučavanja socijalnim vještinama kroz književnost. Njihov model odnosi se na djecu školskog uzrasta, no principi se mogu primijeniti i na ranijoj dobi ako uvažimo specifičnosti predškolske djece. Dječja književnost je vrlo važan dio iskustva djetinjstva. Djecu treba poticati i dozvoliti im da uživaju u knjigama iz različitih razloga uključujući avanturu, ljubav prema riječi i čitanju, ljepotu knjiga, uzbuđenje, humor, znanje, osobni interes i tako dalje. Ono što predlažu je da stručnjaci iskoriste privlačnost knjige i poruke književnosti kao sredstvo usmjerenja djeci ka pozitivnom razvoju. Brojne knjige pružaju vrijedne lekcije o socijalnim ponašanjima ali neke knjige se jednostavnije koriste za tu svrhu nego druge. Sljedeće smjernice mogu biti korisne pri odabiru:

1. Pobriniti se da knjiga odgovara vještini kojoj se poučava i lekciji prezentiranoj u priči. Mora biti jasno na koju se vještinu usmjerava. Mnoge knjige pružaju dobre lekcije o socijalnim vještinama, ali možda se ne odnose na specifičnu vještinu na koju se usmjerava danoj situaciji. Kada je jasno koja ponašanja se žele razviti kod djece traženje prikladnih priča se značajno olakša.
2. Za poučavanje socijalnih vještina izbjegavati knjige/priče kojima dominira nasilje.
3. Odabrati knjige s jednostavnim, jasnim tijekom priče kako bi ideja socijalne vještine bila razumljiva.
4. Odabrati kratke priče koje se lako razumiju i koje neće oduzeti previše vremena.
5. Odabrati raznovrsnu književnost koja prezentira različite kulture, rase i etničke vrste.
6. Priče bi se trebale baviti rodnim problemima tako da prezentiraju muškarce i žene kao snažne i bez stereotipa.
7. Za slabije vješte čitače pokušati odabrati knjige s minimalno teksta i refrenima.

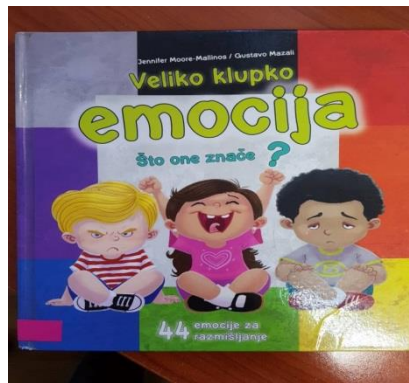
Učenje socijalnih vještina ne sastoji se samo od prezentacije priče već priča može biti veliki faktor pri činjenju lekcija socijalnih vještina privlačnim, pružanjem modela i pomaganjem u podržavanju vještina nakon što su usvojene. Model koji su koristili uključuje sljedeće korake: (1) prezentirati priču, (2) razjasniti koncepte priče, (3) razjasniti vještinu, (4) odigrati vještinu, (5) vježbati vještinu i (6) održavati vještinu. Struktura njihovog modela vrlo je slična strukturi

koja se koristi pri treniranju socijalnih vještina koja će biti objašnjenja u posljednjem potpoglavlju.

PRIMJERI SLIKOVNICA KOJE SE BAVE SOCIO-EMOCIONALNIM VJEŠTINAMA

U ovome će poglavlju biti navedene slikovnice za koje je pretpostavka da mogu biti vrijedan izvor pri poučavanju socijalnim vještinama. Ovaj pregled ima za svrhu prikazati širinu i raznolikost ovog područja te potaknuti na dodatno istraživanje prema specifičnim potrebama određene skupine. Slikovnice će biti nabrojane prema skupinama CASEL modela (2013).

Samosvijest:

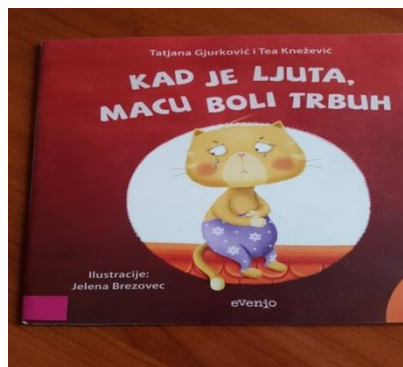
Slika 1 Moore Mallinos, J., Mazali, G. (2018). Veliko klupko emocija : što one znače?. Zagreb: Neretva.

Slika 2 Vučković, T. (2019). Mirko Bjesomirko. Varaždin: Evenio.

Slika 3 Gjurković, T., Knežević, T. (2015). *Kad je ljuta, vjeverica ne sluša*. Varaždin: Evenio.

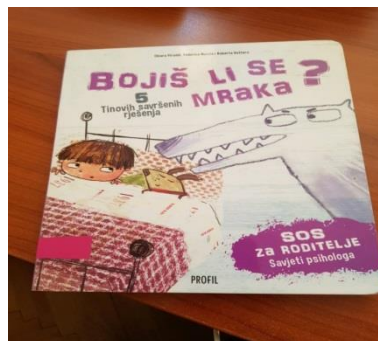

Slika 4 Gjurković, T., Knežević, T. (2015). *Kad je ljuta, macu boli trbuh*. Varaždin: Evenio.

Samokontrola:

Slika 5 Lallemand, O. (2020). *Vuk koji je ovladao svojim osjećajima*. Zagreb: Znanje.

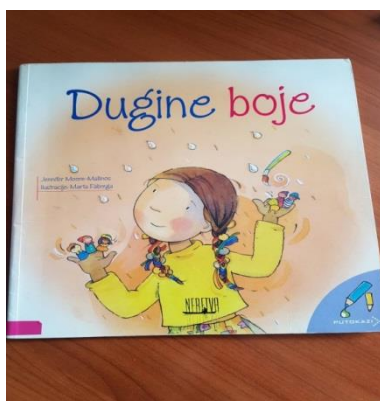

Slika 6 Nuccio, F., Pirrodi, C., Vottero, R. (2021). *Bojiš li se mraka?*. Zagreb: Profili knjiga.

Socijalna svijest:

Slika 7 Souillé, L., Souillé, O. (2019). *Azuro plavi zmaj*. Zagreb: Znanje.

Slika 8 Moore-Mallinos, J. (2005). *Dugine boje*. Zagreb: Neretva.

Slika 9 Čerljenko, M. (2020). *Šest točkica : upoznajmo svijet slijepih i slabovidnih*. Medulin: Općina Medulin.

Slika 10 Bezinović-Haydon, I. (2021). *Moja baka ne zna tko sam*. Zagreb: Ibis grafika.

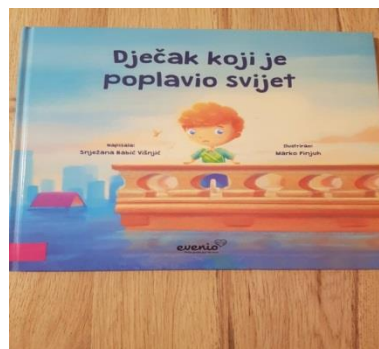

Slika 11 Polak, S. (2020). Vita prihvaća različite prijatelje. Kastav : Extrade.

Socijalne vještine:

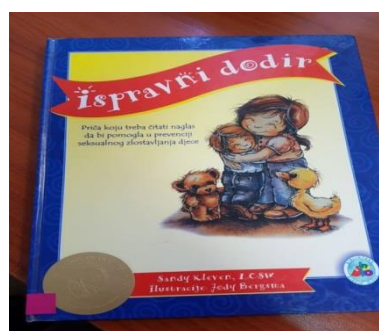

Slika 12 Moore-Mallinos, J. (2007). Moj tata se ženi. Zagreb: Neretva.

Slika 13 Babić Višnjić, S., Pinjuh, M. (2020). Dječak koji je poplavio svijet. Varaždin: Evenio.

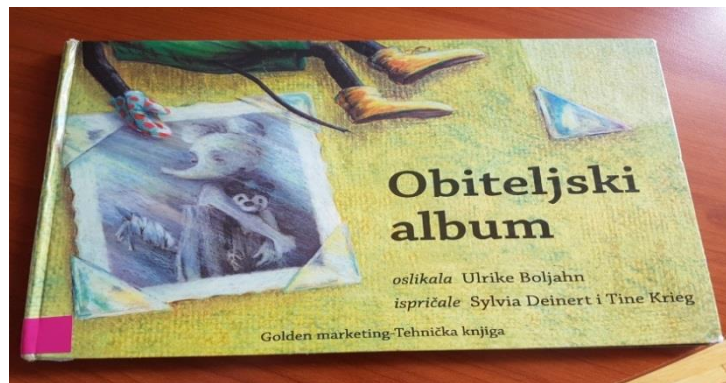
Odgovorno donošenje odluka:

Slika 14 Kleven, S. (2004). Ispravni dodir. Zagreb: Biblioteka dječje slovo.

Slika 15 Noguera, M., Seix, M. (2018). Vrijeme uz ekrane. Zagreb: Neretva.

Slika 16 Deinert, S., Krieg, T. (2004). Obiteljski album. Zagreb : Golden marketing - Tehnička knjiga.

SLIKOVNICA U PREVENTIVNIM PROGRAMIMA ZA RAZVOJ SOCIO-EMOCIONALNIH VJEŠTINA

Potencijal slikovnice proizlazi iz toga što je ovaj medij, neovisno načinu i vrsti izvedbe, vrlo interaktivan (Batarelo Kokić, 2015). Može se koristiti za situaciju u kojoj interakciju stvaraju čitač i slušatelj, sa skupinom djece u isto vrijeme (grupa) i od strane jednog djeteta uz nadogradnju (npr., crtanje sadržaja slikovnice). Garces-Bacsal (2020) navodi da knjige omogućavaju djeci da se identificiraju s pričama koje su pročitale i cijene druge čiji životi su drugačiji od njihovih. Osjetljiva diskusija i kritički odgovori na različite slikovnice pozitivno su povezani sa socijalnim i emocionalnim kompetencijama djeteta. Nadalje, kao što je ranije već nekoliko puta napomenuto, važno je da je sadržaj blizak djeci, zanimljiv i da se dobro procjeni koji sadržaj će se koristiti kako bi bio u skladu s onime što je cilj aktivnosti.

U pojedinim programima već se koriste slikovnice, tematske priče i multimedijalne prezentacije. Sagledat ćemo programe: „Trening socijalnih vještina“, „PATHS“ i „RESCUR“

i načine na koji su ili na koji bi ovi programi mogli iskoristiti medij slikovnice pri poučavanju i učvršćivanju socio-emocionalnih vještina.

Trening socijalnih vještina

Trening socijalnih vještina je proaktivna intervencija dizajnirana da zamjeni nepoželjna poželjnim ponašanjima. Trening je uobičajen način poučavanja i tipično uključuje modeliranje, vježbanje ponašanja i generalizaciju ponašanja (Cartledge i Milburn, 1995; prema: Cartledge i Kiarie, 2001). Trener pokazuje učeniku kako izvesti vještinu, daje mu mogućnosti da vježba ponašanje uz korektivnu i podržavajuću povratnu informaciju te strukturira uvjete kako bi se naučena ponašanja prenijela na različite situacije. Uz žive modele i video zapise, knjige mogu biti izvor simboličkih modela koristan za internaliziranje poželjnih načina odgovora u različitim socijalnim situacijama. Najčešće je fokus na poboljšavanju vještina prosocijalnog ponašanja kao što su izražavanje emocija, dijeljenje, suradnja, iniciranje konverzacije, asertivnost i tako dalje. Ovom metodom podržava se djecu da se prosocijalno ponašaju, razumiju perspektive drugih, učinkovito komuniciraju i koriste strategije kontrole impulzivnosti ili agresivnosti (Ferić, 2018). Program treninga socijalnih vještina visoko je strukturiran što znači da u primjeni programa postoji struktura, zadana pravila koja se moraju poštivati kako bi se postigli željeni ishodi. Sada ćemo se upoznati s programom Treninga socijalnih vještina kako su ga osmislile Ferić i Kranželić Tavra (2003).

Specifičan pristup treningu socijalnih vještina poznat je kao strukturirano učenje. Osnovne četiri komponente strukturiranog učenja su slijedeće (Sprafkin i sur., 1993; prema Ferić i Kranželić Tavra, 2003):

Učenje po modelu – socijalno modeliranje je najčešći način učenja socijalnih vještina. Modeli koji se koriste (Cartledge i Milburn, 1995; prema: Ferić i Kranželić Tavra, 2003) su voditelj treninga, vršnjaci i video zapis.

Igranje uloga – vještina će postati sastavni dio nečijeg ponašanja ako ga osoba ima priliku često ispoljavati. Zato je potrebno polaznicima treninga osigurati mogućnost vježbanja i ponavljanja naučenih ponašanja. To se izvodi kroz igre, igranje uloga ili pisane zadatke. Kada znamo da je ponašanje usvojeno igre ili situacije za vježbanje mogu biti manje strukturirane.

Feedback - U kontekstu strukturiranog učenja, feedback se definira kao povratna informacija sudionicima treninga o njihovom napredovanju. Povratna informacija obično dolazi u obliku nagrade, konstruktivne kritike, socijalne potvrde i slično.

Prijenos i podržavanje naučenog u svakodnevnom životu - socijalne vještine trebale bi biti upotrebljavane u okruženju izvan mjesta treninga i moraju biti održavane. Generalizacija socijalnih vještina ne odvija se automatski već je treba planirati i programirati kao dio treninga.

Budak i Cvijanović (2015) iskoristile su tematske priče u smišljanju radionica za trening socijalnih vještina namijenjen djeci predškolske dobi. Za priču su se odlučile smatrajući da će radionice učiniti zanimljivim i dinamičnim, a vještine bliže djeci kroz modele iz priča. Ono što su im priče također omogućile je i to da se mogu svakodnevno čitati te tako dati djeci dulje vremena za procesuiranje i internaliziranje problemske situacije. Budak (Budak i Cvijanović, 2015) je za svaku radionicu smislila priču ili pjesmu s naglaskom na tome da sadržaj bude interaktivan i aktualan, da potakne djecu na uključivanje. Naočigled jednostavna pitanja poput: „Kako se likovi osjećaju?“, „Kako mi znamo što osjećaju?“, i „Zašto nam je važno znati kako se oni osjećaju?“, dovode do profinjenih problema u filozofiji umjetnosti i njenim obrazovnim implikacijama. Fantastične naracije, uključujući slikovnice, čine interpersonalnu komunikaciju, unutar i izvan teksta (Nkolajeva, 2013).

Pri provođenju treninga postoje takva pravila u radu, odnosno plan radionice koji je predvidljiv a na proveditelju je onda da osmisli oblike prenošenja informacija koji su djeci bliski. S time u vezi, važno je upoznati svoju skupinu djece, koje konkretne vještine im nedostaju, u čemu jesu vješti, što su im interesi, koji su aktualni problemi grupe, odnosno prije intervencije ključna je procjena potreba konkretne skupine s kojom se radi.

RESCUR

RESCUR je osmišljen kako bi se kod djece razvile kompetencije za suočavanje s izazovima modernog društva. Radi dobrobiti djece potrebno ih je poučavati životnim vještinama (Darzi i Layard, 2015; prema: Cefai, 2015). Kurikulum se bavi sljedećim temama i podtemama:

1. Razvoj komunikacijskih vještina (učinkovita komunikacija; asertivnost)

2. Uspostavljanje i održavanje zdravih odnosa (zdravi odnosi; suradničke vještine, empatija i moralno rasuđivanje)
3. Razvijanje pozitivnoga mišljenja (pozitivno i optimistično mišljenje; pozitivne emocije)
4. Razvoj samoodređenja (rješavanje problema; osnaživanje i autonomija)
5. Izgradnja osobne snage (pozitivno samopoimanje i samopouzdanje; korištenje snaga u akademskome i društvenome okruženju)
6. Pretvaranje izazova u prilike (suočavanje s nedaćama i odbacivanjem; suočavanje sa sukobima i prihvaćanje promjena)

Teme su razrađene u tri priručnika prema složenosti po dobi djece od predškolske do osnovnoškolske dobi, a unutar priručnika ponovo na tri razine složenosti. Aktivnosti u priručnicima sadrže vježbu za usmjeravanje pažnje, praktične aktivnosti i aktivnosti za rad kod kuće. Kurikulum ima spiralni pristup odnosno nadogradnji kompetencija. U svakoj godini učenja vještine se nadograđuju složenijima i omogućuju postupan razvoj (Weissberg i Greenberg, 1998; prema: Cefai i sur., 2015). Aktivnosti programa su strukturirane i svaka se sastoji od sljedećih koraka:

- usmjeravanje pažnje
- pričanje priče uz korištenje lutaka (djeca predškolske i mlađe školske dobi)
- razgovor i obrada priče, koji uključuju igru uloga
- aktivnost nadogradnje
- aktivnost kod kuće
- igre za probijanje leda i fizičke kretnje (što češće s djecom predškolske i mlađe osnovnoškolske dobi)
- aktivnosti i priče za predškolce trebaju biti jednostavne, konkretne i praktične
- preporučena je upotreba PowerPoint prezentacija, glazbe, videosnimki i slika

Program prepoznaje i vrednuje priču kao model ponašanja i kao sredstvo uključivanja djece u aktivnost te zadržavanja njihove pažnje. Posebno je istaknuto pričanje priča s glavnim likovima Vjeverca Sherlocka i ježice Zelde za djecu predškolske i mlađe osnovnoškolske dobi. Priče je moguće pronaći za svaku od 6 glavnih tema dok ih lutke dodatno oživljavaju. Dodatno se preporučuje korištenje multimedije (PowerPoint prezentacija, glazba, pjesma i interaktivne ploče). Kao i kod treninga socijalnih vještina i tu se ostavlja kreativna sloboda

odgojitelju u smislu nadogradnje aktivnosti i proširivanja dodatnim sadržajem koji je vezan uz temu.

Promoting Alternative Thinking Strategies - PATHS-RASTEM - program socijalnog i emocionalnog učenja djece predškolske dobi (U daljnjem tekstu: PATHS)

Još jedan strukturirani i sveobuhvatni program koji se bavi razvijanjem socijalnih i kognitivnih vještina a pokazuje obećavajuće rezultate je PATHS. PATHS se također kontinuirano provodi od predškolskog odgoja pa kroz osnovnoškolski. Ovaj program potiče razvoj sljedećih socijalno-emocionalnih kompetencija:

- poznavanje sebe (identifikacija emocija, osobna odgovornost i prepoznavanje osobnih snaga)
- briga za druge (prihvatanje i uvažavanje različitosti i poštivanje drugih)
- odgovorno donošenje odluka (upravljanje emocijama, analiziranje situacija, postavljanje ciljeva i rješavanje problema)
- socijalna učinkovitost (komunikacija, stvaranje odnosa, pregovaranje, vještine odbijanja utjecaja te traženje pomoći).

U predškolskim ustanovama provodi se prema 43 definirane lekcije programa. Kao i u prethodnim programima kroz lekcije su navedene aktivnosti, potrebni materijali i poticaji uz slobodu odgajatelja da ih nadopuni. Kao i u RESCUR-u, i ovdje se koriste lutke (kornjača, pas, patka i jež) za prijenos informacija djeci i veći emocionalni angažman djece. Lutke se koriste između ostaloga za pričanje priča.

Pri provođenju programa s djecom mlađe dobi važno je imati visoku strukturu te su tako razmatrani programi osmišljeni, sa strogim principima i potrebnim aktivnostima. S druge strane potiče se provoditelje programa da, poštujući strukturu, program prilagode potrebama svoje skupine. Važno je da se prije samog provođenja procijene potrebe (stupanj razvijenost, interesi, jake strane, teškoće) te prema tome dalje planira program. Ono što također možemo primijetiti je to da je u sva tri programa priča prepoznata kao vrijedan medij u poučavanju socio-emocionalnih vještina. Prepoznato je da priča može služiti kao posrednik poučavanja vještine, kao model i prikaz vještine, kao poticaj na uključivanje i raspravu o problemu te kao sredstvo generaliziranja naučenog.

ZAKLJUČAK

Tijekom posljednjih desetljeća fokus odgojnih znanosti usmjerava se na socio-emocionalni razvoj djece. Različiti znanstvenici i praktičari prepoznali su potrebu za formiranjem kvalitetnog odgojnog pristupa koji će poticati razvoj socio-emocionalne kompetentnosti kod djece. Važno je da osobe koje rade s djecom u svoje odgojne metode integriraju tehnike koje će na različite zanimljive načine staviti pažnju djece na emocionalno izražavanje i stimulirati ih da razmišljaju o sebi i svijetu. U tom smislu slikovnica se ističe kao djeci blizak sadržaj preko kojeg posredno proživljavaju različita iskustva, upoznaju se s drugačijim ljudima, razmišljanjima, vrijednostima, a opet prepoznaju i svoje iskustvo i probleme te moguća rješenja vlastitih izazova. Prepoznato je da dječja književnosti pridonosi socio-emocionalnom razvoju djece.

Ukoliko dobro odaberemo slikovnicu, djeca će se identificirati s njezinim sadržajem. Nadogradnjom se sadržaj slikovnice može dalje prorađivati, odigravati i prenositi na sadržaje svakodnevnog života. Rješavajući problem u slikovnici djeca postaju kompetentnija u suočavanju s izazovima iz svog života. U već postojećim slikovnicama postoje razrađene priče dječjih izazova, emocionalnih i socijalnih problema ispričane iz dječje perspektive. Ovo omogućuje djeci da se uključe u priču, emocionalno angažiraju, poistovjete s protagonistom i projiciraju u svoj život razumijevanje svojih i tuđih emocija i ponašanja. Odabir prave slikovnice omogućava nam posebnu vrstu i dubinu komunikacije s djecom.

Preventivni programi prepoznali su potencijal dječje književnosti. Pri poučavanju djece socijalnim vještinama koriste se sadržajem dječje književnosti na način da tekstovima, pjesmama i slikovnicama daju djeci primjere prosocijalnog ponašanja, da koriste te sadržaje kao temelj za diskusiju i daljnje promišljanje te povezuju više različitih konteksta u kojima se djeca nalaze.

U budućim istraživačkim radovima bilo bi zanimljivo propitati dječju perspektivu svladavanja određene vještine uz pomoć slikovnice i korištenjem drugih medija, a također se pozabaviti i pitanjem koliko odgojitelji u svom radu koriste slikovnice u ovu svrhu (neovisno o preventivnom programu).

LITERATURA

- Batalha, S., Ferreira, M., Reis-Jorge, J. (2021). Social and emotional learning in preschool education - a qualitative study with preschool teachers. *International journal of emotional education*, 13 (1), 51-66.
- Batarelo Kokić, I. (2015). Nove razine interaktivnosti dječjih slikovnica. *Školski vjesnik : časopis za pedagoški teoriju i praksu*, 64 (3), 377-398.
- Bintz, W., P., Ciecierski, L., Moore, S., D., Nageldinger, J. (2017). New perspectives on picture books. *Athens Journal of Education*, 4 (2), 123-136.
- Budak, V. i Cvijanović, T. (2015). Tematske priče i slikovnice za djecu u treningu socijalnih vještina. *Dijete, vrtić, obitelj*, 20 (77/78), 34-36.
- Cartledge, G., Kiarie, M., W. (2001). Learning social skills through literature for children and adolescents. *Teaching exceptional children*, 34 (2), 40-47.
- CASEL GUIDE (2015). Effective social and emotional learning programs (Preschool and elementary school edition). Collaborative for academic, social, and emotional learning. Chichago: University of Illinois.
- Cefai, C., Miljević-Riđički, R., Bouillet, D., Pavin Ivanec, T. Milanović, M., Matsopoulos, A., Gavogiannaki, M., Zanetti, M.A., Cavioni, V., Bartolo, P., Galea, K., Simões, C., Lebre, P., Caetano Santos, A., Kimber, B., Eriksson, Ch. (2015). *RESCUR: Na valovima – Kurikul otpornosti za predškolsku i ranu školsku dob – Vodič za odgojitelje i učitelje*. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu.
- Čačko, P. (2000). Slikovnica, njezina definicija i funkcije. U R. Javor (Ur.). *Kakva je knjiga slikovnica* (str. 12-16). Zagreb: Knjižnice grada Zagreba.
- Čičko, H. (2000). Dva stoljeća slikovnice. U R. Javor (Ur.). *Kakva je knjiga slikovnica* (str. 17-19). Zagreb: Knjižnice grada Zagreba.
- DeMeulenaere, M. (2015). Promoting social and emotional learning in preschool. *Dimensions of early childhood*, 43 (1), 8-10.
- Ferić, M. (2018) Preventivni program La(R)A, iskustva provedbe i unaprjeđenje. U: Državni stručni skup Vjetar u leđa.

Ferić, M., Kranželić Tavra V. (2003). Trening socijalnih vještina – planiranje, primjena i evaluacija. *Kriminologija i socijalna integracija*, 2 (1), 143-150.

Garces-Bacsal, R., M. (2020). Diverse books for diverse children: Building an early childhood diverse booklist for social and emotional learning. *Journal of Early Childhood Literacy*, 0 (0), 1–30.

Gulen, B., Pinar, A. (2010). Review of studies aimed at bringing social skills for children in preschool period. *Science direct*, 9., 663-669.

Halačev, S. (2000). Sadržaj slikovnica kao prilog razvoju samopouzdanja u djece. U R. Javor (Ur.). *Kakva je knjiga slikovnica* (str. 79-83). Zagreb: Knjižnice grada Zagreba.

Hameršak, M., Zima, D. (2015). Uvod u dječju književnost. Zagreb: Leykam international d.o.o.

Krušelj, LJ. (bez dat.). PATHS-RASTEM - program socijalnog i emocionalnog učenja djece predškolske dobi. *Epoha zdravlja*.

Larose MP, Ouellet-Morin I, Vergunst F, Vitaro F, Girard A, E Tremblay R, Brendgen M, M Côté S. (2020). Examining the impact of a social skills training program on preschoolers' social behaviors: a cluster-randomized controlled trial in child care centers. *BMC Psychol*, 8 (1), 1-12.

Martinović, I., Stričević, I., (2011). Slikovnica: prvi strukturirani čitateljski materijal namijenjen djetetu. *Libellarium: časopis za povijest pisane riječi, knjige i baštinskih ustanova* 4 (1), 39-63.

Matsouka, O., Tersi, M. (2020). Improving social skills through structured playfulness program in preschool children. *International Journal of Instruction*, 13 (3), 259-274.

Mihić, J., Novak, M., Bašić, J., Nixc, R., L. (2016). Promoting social and emotional competencies among young children in Croatia with preschool PATHS. *The international journal of emotional education*, 8 (2), 45-59.

Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta [MZOS]. (2015). Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje. 2.8.2022.

<https://mzo.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Obrazovanje/Predskolski/Nacionalni%20kuri%20kulum%20za%20rani%20i%20predskolski%20odgoj%20i%20obrazovanje%20NN%2005-2015.pdf>

Mize, J., Ladd, G. W. (1990). Toward the development of success-fulsocial skills training for preschool children. U Asher, S., R., Coie, J., D. (Ur.). *Peer rejection in childhood*. (str. 338–361). New York: Cambridge University Press.

Myint, A. A., Oo, C. Z., San, N. M. H. (2021). Using play to improve the social and emotional development of preschool children. *Southeast Asia Early Childhood Journal*, 10 (2), 16-35.

Nikolajeva, M. (2013). Picturebooks and Emotional Literacy. *The reading teacher*, 67 (4), 249-254.

Trošt-Lanča, G. (nema dat.). Aktivnosti za poticanje razvoja socijalnih i emocionalnih vještina kod djece predškolskog uzrasta. Pazin: Dječji vrtić Olga Ban.

Izjava o izvornosti završnog rada

Izjavljujem da je moj završni rad izvorni rezultat mojeg rada te da se u izradi istog nisam koristio izvorima osim onih koji su u njemu navedeni.
